

Báró Wesselényi Miklós és munkái.

(Harmadik közlemény.)

A könyv második felében a *Hon elleni előítéletekkel* foglalkozik, a melyekről azt tartja, hogy azok „romlott földnek méregtelte gombái.” Ezeknek eredetét egyfelől a nevelés fonákágaiban, másfelől a társaság hibáiban találja fel. A nevelésről sok talpraesett megjegyzése, észrevétele van. Kifogásolja a tanulók túlterhelését s a nevelés fő czéljává hasznos polgárok, munkás, hű hazafiak képzését tűzi ki. A hazafiság hasznos magvait kell a gyermekek lelkébe vetni s a hazai történelem számára különösen előkelő hely biztosítandó.

„Bő kiterjedésben kell a hazai történetet, mindig az esetek okait s következéseit vizsgálva s örökké a külföld történeteivel egybehasonlítva tanítani”, — úgymond. De a haza törvényeit fő tárggyá kell tenni. Részletes birálatába ereszkedik a tanítás módjának. Így pl. a történelemre azt jegyzi meg, hogy az „többnyire unalmas elregélése, hogy hány király s hány fejedelem volt, a helyett, hogy az esetek okait, a cselekedetek következéseit, s a történeteknek a nemzet characterére ható s nemzeti ereje növést vagy apadását okozó befolyását vizsgálják, egy falka, csak feledékenységet érdemlő név s unalmas évszámok megtartásával gyötörtetik a tanuló”, a kinek a szájába nagyszámú kötelességeket rágnak, csak arról hall ritkán, melyek a haza iránti kötelességei.

Elítéli a nálunk levő társasági tonust, a mely másik főoka a hazafiatlanságnak. A női társaságoktól is többet kíván.

„A nemzetiségnek, hazának, kötelességeknek, jusoknak, a társalkodás olykori nagy becsben tartott tárgyainak kell a szépnem társasági körében is maradni, különben nem ment az a léhaság vádjától.” Kárhoztatja az igazi műveltség s jó tonus valódi mételetét: az affectatiót. Bemutat egy esti mulatságot, hova belépve, külföldieskedést lát, egy magyar szót sem lehet hallani, holott a jelenlevőket „oly szép nevek diszesítik, melyek történetinkben fénylenek”. Mélyen

elszomorodik nemzeti érzése úgy a főbb helyeken, mint a falvakban, itt is hiába keresi „a magyarabbnak maradt magyar”, mert a társaságok itt is jobbára utáztatok; „egy szerencsétlen eredetinek el nem talált gyakran nevetséges majmolásai. Örökös szégyen, hogy sok helyt itt sem tudnak magyarul.”

Visszatér a hölgyek körébe azzal a kérdéssel: Hát a hon s annak szeretete, annak sorsa mi helyet foglal el társalgásaikban? Lehet-e szemlélni azt a meleg érdeklődést, a melylyel pl. a francia, britt, svájci nők viselkednek hazájok s a közdolgok iránt. Sajnos, számosan vannak, kik alig eszmélnek a felől, hogy nemzethez tartoznak, hazáról, nemzetről alig van képzetök — sőt mily kicsiny az ellenkezők száma. Sorra veszi, hogy kik a kedveltek a társaságokban.

„Hig eszű léhaság, lelki s testi elpuhultság, minden valódi iránt undorodás s borzadás minden kötelességtől, — ezek fővonásai társaságink sok kedvelteinek”. Sokszor az üres fecsegők a legkedveltebbek.

Rámutat Hellás, Spárta, Róma fiaira, kiket a női kezek fonta koszorú lelkesített.

Sokat mondanak e sorai: „Már a gyengéd kor első, többé ki nem törlendő benyomásival honjához erős vonzódás forra a gyermek szívébe; hazájához s törvényes királyához hívségre s nemes tettekre hevülne; minden ifjú méltó célra törekedve a magát munkás polgárrá emelt férfi szép, de terhes pályáján hazafi érzésű hölgyében törekedésinek segédjét, aggodásinak s kétségeinek nyájas eloszlatóját találná fel, hogy ha leányok, nők, anyák köztünk több valódisággal s hazai érzéssel bírnának”.

S itt a leánynevelésről tovább elmélkedik, a melynek anyyi hiánya van: „Az anyák — úgymond — azon láttatnak inkább törekedni, hogy leányaik szerencsésen férjhez menjenek, nem pedig, hogy boldogul férjnél maradjanak. Mintha az oltárnál végződnek létök határa, úgy van nevelésök szinte csak addigra számítva”. „Mint sok vásári portéka s gyárlat-mív csak látszatos jónak, de nem tartós jóságra vannak elkészítve. Becsület s keresztyéni kötelesség kívánná a szegény vevőt is annyira meg nem csalni s egy egész életen át s annak viszontagságai közt” a „segéd s munkálni tudó s anya helyett piperés bábót nem adni”. De egy szegény ártatlan leányt csak úgy készületlen útra tenni, új, szokatlan helyzete terheinek vitelére meg nem erősítve, csalódások, tévedések, veszélyek csapásainak kitenni kegyetlenség is. „Minden asszonynak egész élte boldogsága vagy teménytelen boldogtalansága nagyobbára attól függ: nevelés által szeretetre s tiszteletre bájoló lénynyé vagy

töredékeny játékszerré lón-e?“ Azért szent kötelességük a szülőknek s ezzel a későbbi kornak is tartoznak, olyanokká nevelniök leányaikat, „hogy a tetszést örökíteni tudják, gyakran hánykódó létükben ész s erkölcs bizonyos mértéke szerint tudjanak állni s valódi polgárokat nevelhessenek“.

Egyébiránt a nevelés hibáiért egyenesen a férfiakat teszi felelősekké, mert mégis a férfiaknak kell az ész világával, az akarat súlyával, lelki erővel, műveltséggel irányítólag hatniok. A társasági életben is tőlök függ, hogy a nők mit akarjanak, mit kedveljenek. Kijut a férfiaknak a megrovásokból, rendre vevén a férfi-köröket.

„Némely úri társaságban — említi a többek közt — mint Ossián hőseit gőzeik közt lebegve, oly homályban látom pátriciusinkat nyugágyakon (sophákon) heverészni a dohányfüst fellegében, melynek sűrűségét csak némely jelenlevőknek tudatlanságok vastagsága vagy előítéletek köde múlhat felül: ezen nehéz levegőt izlés sugara nem oszlatja szét s azért szebb érzések melege nem hathat által ily fellegeken“. Sújtó kritikát mond rájok abban a tekintetben is, hogy „a hazát többnyire úgy nézik, mint azon határt, melyen az ő kövér szántóföldeik is feküsznek, csak jószágaikról ismerik s mérik a hont.“ S a magyar nemesnek érdem számba tudják be, ha jövedelme egy részét a közjónak szenteli s áldozatot tesz a haza oltárára.

A hon elleni előítéletekről különösen is szól s a különböző felfogásokat veszi kritikai bontókése alá. Különösen pedig öt ilyen főbb ellenvetéssel foglalkozik.

Lássuk ezeket a polgári alkotmányunkat s helyzetünket érdeklő balvéleményeket.

Az „első ellenvetés, hogy nincs polgári alkotmányunknak garantiája (kezessége)“, a mit léha vádnak mond.

Nem hiszi, hogy polgári alkotmányunk nem birna valódi élettel s az már csak törvénykönyveinkre volna szorítva. Ejtettek ugyan rajta sebeket, csorbákat; „de még eddig, mihelyt a körülmények megengedék, királyaink igazsága, s hazafiak nemzeti érzése által minden nagyobb csonkulások helyrehoztattak“. „Királyunk valódi, törvényes eselekvés módja mellett“ még „csak álmodni is vétek volna“ arról, hogy törvényeinket önkény tiporja le, ettől jövőre sem félhetünk; de még ebben a gyászos esetben sem lennének holt betűk. Rendületlen hit nyilatkozik meg e kijelentéseiben, az „írott s törvényesen született jusok“ erejéről, törvényes alkotmányunk zálogairól, ezek között a király letett szent esküjéről. Polgári alkot-

mányunkat vérünkkel kell oltalmaznunk s az értünk fáradó földnépet ápolni, gyámolítani tartozunk.

A „második ellenvetés, hogy polgári alkotmányunk illiberális“. Annak a meggyőződésének ad kifejezést: nálunk a nemesség nem az ország többi lakosaitól rablott jusokkal bír s megmaradhatnak ezek a jussai akkor is, ha azok egy részében okos móddal másokat is részesít, ám csak az a helyesebb, ha mindenki egyaránt részt vesz a közdolgozatban. Találó hasonlattal mutat rá arra, hogy ha nem is lehet a haza lakosainak polgári helyzetét olyannak tartani, a minőnek azt megkivánná az idő lelke: ez még nem ok, hogy a másik részt hibásnak tartsuk. „Ha a társasági létel tengerének azon habjai közt, melyeket a hatalom s erősebség szélvészerei okoztak, egy rész még hajótörést nem szenvedett, vagy veszélyes úszás után mentő ladikra kapott, azért, hogy a más rész még a habokkal úszva küzködik parancsolja-e okosság, kívánja-e erkölcs, hogy lételel fenntartó hajóját magától eltaszítsa s azt hullámokra bízván, beleugorják a sötét tenger mélységébe, hogy együtt fuldokolják amazokkal a nélkül, hogy már elvesztvén hajóját sem magán, sem azokon ne segíthessen? — vagy pedig nem helyesebb-e gondnal őrizni s észszel kormányozni azon hajót, s mindinkább erősíteni, hogy képes legyen a még hullámok közt vergődőknek is fölvételére, addig pedig nem távozni azoktól, segíteni, biztatni őket s a már erejét vesztettnek vagy ha deszkája, melyen még a mélység felett lebeg s tartja életét, igen gyenge, erősebbet nyújtani“. Javítsák embereik sorsát, helyzetüket jobbra, „liberalisabb elvekkel meg-egyezhetőbbekké“ tegyék azért az olyanok, kik a „földnép helyzetében botránkozást találnak“, a gúny helyett mutassanak jó példát. Szép és lélekemelő helyzet az, midőn a földesúr valódi gyámola, oltalma jobbágyainak.

A harmadik ellenvetés, „hogy polgári alkotmányunk elavúlt, a mostani kor szellemével már nem egyez s abba nem illik“. Vizsgálja az avultság az okait. S azután ezeket az avultságokat javító újításokkal foglalkozik. Végigpillant ama történeti mozzanatokon, a melyek nemzetünk lassu haladását, elmaradását okozták. A küzdelmes évszázadok alatt a szenvedő hazafiaknak elég dolguk volt azzal, hogy megtarthassák az alkotmányt, megköszönték, ha megtarthatták a régít s keveset törődhettek az újítással. Nem volt kedvök erre, mikor a béke áldásait oly ritkán élvezte a nemzet.

Alkotmányunk fő életvonásai különben sincsenek elavulva, s ezek közt az eredeti fő vonások közt az uralkodás böles korlátozását, törvényes hatalmának megszentelését, a törvényhozó s végrehajtó hatalmak nemes és helyes arányban történt megosztását, a személy s vagyonbiztonságot emeli ki, jellemzőleg mutatva arra a körülményre, hogy nemzetünk nem fellázadva csikarta ki szabadságait, korlátlan uralkodó kezeiből, szabadságát nem rablott zsák-

mányként bírja. Szabadságunk, polgári alkotmányunk nemzeti létünkkel egy idős. „Egy évű lévén azért a polgári alkotmány a fejedelemmel, amaz mindig szentté tette ennek törvényszabta hatalmát, ez pedig csak annak védelme alatt volt és lehetett erős, hatalmas“.

A következő részben kiszélesíti mindezt „az uralkodó s nép közti kölcsönös kötés“, egymás iránt való jogaik s kötelességeik meghatározásával.

Megállapítja, hogy „alkotmányunk dicső épülete óriási főrészeiben épen nem avult, hanem mindaddig a jelenkor izlése s szellemeivel egyező leend, míg ezt a szabadság és rend tisztelése fogja védeni“.

A negyedik ellenvetésnél, mely szerint „minálunk javítani, újítani nem lehet, mert minden történendő változás az egészzet forgatná fel“, tárgyalja voltaképp azt, hogy a hibák pótolhatók, még pedig a. nélkül, hogy szenvedne ezáltal alkotmányunk. Csak a fő kötések nem szabad bántani. Gazdag tanulmányra valló rajzát találjuk itt alaptörvényeinknek, „polgári alkotmányunk fő kötéseinek“. A bajok fő kútforrásaiul egyfelől az értelmi műveltség hiányát, másfelől „polgári alkotmányunk némely hibás intézeteit“ jelöli meg.

„Hogy polgári alkotmányunk erőműve oly gyakran akadoz, bizonyítja, hogy kerekében kell hibának lenni.“ Csakhamar megérkezünk a már annyiszor hangsúlyozott bajhoz. „Hogy egy országnak millió lakosai közül ezer neveztessek nemzetnek“, hogy csak ennek a sokkalta kisebb számnak legyenek jogai, a többit pedig megfoszszák emberi természetes jogaitól, az egyik minden tartozástól mentve, a másik minden tartozással terhelve: ez emberi s erkölcsi érzést botránkoztat.

Rendszerint azt szokták mondani, a nemesi mentességet a haza oltalmazásának terhe okolja meg, holott a földnépe ép úgy tartozik vérét ontani az ország s önmaga oltalmára egyéb adói mellett. Ezért nem is tartja „ezen természetes és minden polgárral közös tartozást elégséges s illendő árnak azon semmit sem fizetés, semmi közteher nem hordása nagy s temérdek hasznáért s könnyebbségeért“.

De itt egy érdekes fordulattal ép azt bizonyítja, „csak képzeti dolog, mintha a nemesség most semmit sem fizetne“, a mi különben nem is fő vonása az alkotmánynak, mert voltaképp az övéből telnek az adók, mert pl. az ország a vámokat, harminczadokat nem a nemességgel fizetteti ugyan, de azért indirecte a nemességet terhelik ezek. Mátyás alatt adózott a nemesség; de azért föl nem fordult az alkotmány. Ez csak annyiban volt sérelem, hogy azt nem az ország, hanem a király róttá reá. A parasztság az adót ama földek esztendei hasznából adja, melyeket a nemességtől bír.

Nem helyes az, hogy a nemzet az ország terheit nem egyenes úton hordozza. A terheket pedig nyilvánosan rendelje a nemzet,

kötelességét viselje kiki maga s helyette ne más. A ki balvélekedésből ellentmond ennek, az „a nemesi jusok fentmaradásának is sikerrel ártó ellensége“.

„A nemzetiség megnőtt erejében, a nyilvánosságban és sajtó szabadságban“ látja a kezességet arra nézve, hogy az önmagunk megállapította adóról a „számadás szoros tartozása“ is teljesítették.

Örök gyalázatnak tartja, hogy már eddig ki nem mondták a közös teherviselést.

Mily maró ereje van ama szavainak, melyekkel polgári életünk soha le nem mosható szennyének nevezi, hogy a parasztok fizetik a nemesekből álló országgyűlésnek nemesek választotta köveit, kik a nemesek szabadságait, jogait védik. A parasztnak csak annyi részök az ország gyűlésében: ott határozzák meg, mit fizessenek s mennyit fogjanak össze közülök katonának. A parasztság veritékéből szerzett pénzen fizetik a vármegyei tiszteket, ebből gyűl a vármegyékben a házi kincstár.

Az, hogy a parasztság helyzete ilyen, nem is eredeti vonása alkotmányunknak.

Minden magyarnak egyforma volt a joga a magyar birodalom megállapításakor. A föld népét büntetésül vetették jobbágyok alá, pl. a Dózsa-lázadáskor; de a büntetlen maradékokat lakoltatni: vad kegyetlenség. Magasztalja II. Józsefnek „minden korlátlan s korán is túlható jóratörekedési hevét“, a ki eltörölte a jobbágyágot, habár, mint hazafi, kesereg a fölött, hogy erőszakos kezekkel tette azt, a mit törvénynek kellett volna tenni s így megfosztotta a nemzetet szent kötelessége teljesítésétől.

A parasztság történetét részletesen vizsgálja a különböző korokon. Törvényeinkből vett idézetekkel támogatja bő fejtegetését. A parasztnak ellen hozott törvények s az elnyomott alsóbb nemességnek a főrend ellen forralt boszúja okozták a mohácsi vészt. Az 1556-diki törvények még legemberibbek. Mária Terézia is könnyített valamit, azután, mint már tudjuk, II. József mentette meg hazánkat egy második Dózsa-forradalomtól. 1791-ben törlik el törvényesen a jobbágyágot; de a munka félben maradt, s most újra itt a kérdés, a melynek megoldása nem halasztható.

Fejtegeti a parasztnak régi jobbágyi s újabb haszonbérleti állását, tulajdonságait, melyek különbözők. A régi jobbágyi helyzetéből eredő vonások megváltoztathatók, a nélkül, hogy mostani haszonbérleti állásából vagy tulajdonságából származó tartozásai elenyészsenek. Ha a paraszt hivatalt viselhetne, ha képviselői által részt vehetne a vármegye s az ország dolgaiban, ha pénzével magának tulajdon s örökös birtokot szerezhetne: mindezek mellett „nem szünnének meg azon kötelességei, melyek alatt a más tulajdonának használataért áll“, sőt még inkább eleget tehetne azoknak.

Mindez által nemcsak nem szenved az alkotmány; de lehet, hogy épen így menekszik a végveszélytől. „Minél több szabad, jussokkal bíró tagokból áll egy nemzet, annál hatalmasabb“. „Mind- den tekintetben nagyobb szinte tíz millió, mint alig nyolczszázezer szabad polgárból álló nemzet“. Az elnyomott nép nemzetet nagygyá még nem tett. Az nem oltalmazza, de felfogatja az alkotmányt.

Foglalkozik a törvényhozás ama teendőjével, mely szerint a paraszt robotjait földesurával való egyezésé szerint megválthassa. Szóval azzal, hogy mindazt a maradványt, a mi a parasztnak régi jobbágyi földhöz kötött helyzetéből ered, el kell enyésztetni. Tüstént megszüntetendők ama maradványok, melyek szerint a paraszt más- nak önkényétől függ s hogy jószágot örök joggal nem bírhat. Ezek a legégetőbbben sűrűsebb teendők.

Különösen az utóbbi kérdés tárgyalásánál vannak kiemelni valók.

A parasztság régi jobbágyi helyzetének maradványa, hogy a nép nincs a nemzet közé számítva, közdolgozokban nincs szava, ezen ugyan egyszerre nem lehet változtatni, mert a nép még míveletlen. A parasztság részéről külön képviseletet az országgyűlésen jónak, helyesnek nem is tartana. A vármegyén való képviseltetésükre az volna még tán a leghelyesebb, ha a népesség számarányához képest választanának képviselőket, de ez is nehézségeket szülne, mert rendszerint szédelgő lázítók kerülnének ki az urnából. Míg a művelődés kellő fokára emelkednék a parasztság: addig a vármegyében bizonyos számú akár nemes, akár nem nemesek által lennének képviseltetve, a kik a többi hivatalokkal együtt választassanak.

Egy igen nevezetes föltétel kikötését teszi ahhoz, hogy a föld- nép nemzeti s képviseleti jogokban részesülhessen, hogy a nép t. i. „valóságos magyar legyen,“ a nemzettel egygyé váljék nyelvében, szokásaiban. „Éz nem felette kirekesztő, nem is kényszerítő mód: — oly nagy, oly felséges bérnek csak egy nyelv tanulását teszi áráúl, ez pedig senkinek sem múlja értékét felül; s a most magyarul nem beszélők s nem magyarok, a mint lassanként magyarosodni kezdenének, úgy kapnának nemzeti jusokat is“.

Hosszas fejtegetések következnek arra nézve, hogy a parasztság haszonbérli helyzetét törvényes állandó alapokra fektessék, hogy a parasztnak megadják a lehetőséget a birtokszerzésre.

Hogy birtokot nem szerezhet, ennek a sértő s helytelen voltát hangsúlyozza. Azokat a föltételeket, melyek szerint a parasztok kezében levő colonialis földek nekik adhatók, részletezi, arra a következtetésre jutván: „valamint most — úgymond — inkább neve létez annak, hogy a paraszt keze közt lévő föld a miénk; úgy valóban, ha annak birtoki jussát neki adnók, inkább névszerinti, mint valódi lenne lemondásunk s veszteségünk“.

Az ötödik s utolsó ellenvetéssel, „hogy polgári alkotmányunk

okozza hazánkban az ipar (industria), kereskedés, pénz s hitel hiányát" száll szembe végül. A *Hitel* lelkes írójára is hivatkozik.

Szóla hitelről, az annak gyarapodását gátló törvényekről, még inkább a részint törvény ellenes szokások helytelen s káros voltáról. Vizsgálja, vajjon az iparra, kereskedeésre, pénzre nézve vannak-e hátráltatólag vagy károsan ható törvényeink. A meglevő hibák egyik fő okául az értelmi műveltség hiányát jelöli meg, itt is, majd a polgári intézetekben levő némely hibákról sem feledkezik el. Az értelmi műveltség hiányának polgári állásunkban is vannak okai. Nagyon sokat elzár a szegénység a művelődéstől. Ha az iskolákat jobb karba helyeznék törvényeink, ha élhetnénk sajtószabadságunkkal, bizonyára jobban megbírkozhatnánk a veszedelmes előítéletek homályával. S itt a sajtószabadság iránt való jogainkra tér ki. „Régen egyes személyek önházuknál tartottak könyvnyomtató műhelyeket s a censurának híre sem volt“. Midőn kifejezést ad ama reményének, hogy az országgyűlés bizonyára megfelelőleg intézkedik a sajtószabadság biztosítása iránt, találólag jegyzi meg, hogy „egy törvényes uralkodás törekedésének nemességében s kormányának erejében bizván, fejül érezheti magát azon, hogy gondolatoktól, könyvektől félnie kellessen“. Egy letiprott törvény többet árt, mint egy egész kazal liberális könyv.

Foglalkozik azzal azután, mi akadályozza nálunk a népesedés előmozdítását, itt is arra az eredményre jut, ennek útjában az áll, hogy a paraszt nem bírhat jószágot. A népesség csak annyi lehet nálunk, a mennyi megélhet a mostani földekből s kereskedő, mestermunka, napszámos sem igen élhet ott, a hol nincs kereskedés, nincs munkaadó, nincsenek gyárak, nincs pénzzel folytatott földművelés. „Az lenne tehát a népesedés gyarapodásának egy nagy előmozdítója, ha nem nemes is vásárolhatna s bírhatna fekvő jószágot“.

A szabad s örökös adás-vevés az a mód, mely hitelt, ipart kereskedést, pénzt jobb helyzetbe állít. Oklevelekkel igazolja, hogy a szabad s örökös adás-vevés régen divatban volt nálunk.

Tagadja, hogy a nemesi családok elszegényedését vonná maga után a szabad adás-vevés, sőt a jószágok bece emelkedni fog. Attól sem tart, hogy idegenek, görögök, rácok, zsidók váltják föl a mostani birtokosokat s kerítik kezökre a jószágot. „Hajdan idegenből sok jó magyar vált; hány már most igaz magyar nemzetség van, melynek törzsöke külföldi?“ Itt is hangsúlyozza, hogy a magyar nyelv tanulásánál „a kényszerítésnek csak mellékesnek (indirect) kell lenni; szükségessé s elkerülhetlenné kell a magyar nyelv tudását tenni“.

Az adózás kérdése is szabályozandó. A szabad adás-vevésnek itt fölmerülő nehézségei elhárítandók. A szabad adás-vevésnek nagy akadály a fiskus örökösödése; de reméli, hogy a kormány hajlandó az itt kívánt csekély áldozatokra, a haza javáért, különben a fiskus örökösödése nem is egykorú polgári alkotmányunkkal, későbbi

eredetű s változtatható. Itt is érdekes történelmi magyarázatokkal találkozunk.

Befejezésül némelyeknek amaz állítására reflektál, hogy jóllehet vannak hibák, mégis azok javításának ideje még el nem érkezett.

Mindenesetre fontos dolog fölismerni az alkalmas időpontot, melynek ismertető jelei: „a gondolkozás s eszmélés szülte képzetek s ész fogatok elterjedtsége, azoknak eleven óhajta s ezen óhajtnak nyilvános kifejezése“. A század fő színének az eszmélést tartja, mely „a nyomtatás szárnyain szétbocsátva, annyira telítőtte a világ létkörét (atmosfera), hogy átszivárog, keresztülfű, berohan mindenhová“, meg nem akadályozhatja semmiféle tilalom, vagy távolság.

Régebben talán használhatott volna a tilalom; de ma már az ideáknak, ismereteknek s az azokból származó óhajtsoknak gátat vetni: sikertelen törekvés. Pl. az újságlevelek az emberek első szükségai közé tartoznak s azok most már tanácsadók, bírálók, oktatók s hatásuk „tömerdek“. A tilalom itt annál kevésbé használnál, mert a tiltott könyvek után még mohóbban kapkodnak. De egyéb alkalmas körülmények is sürgetnek a javítások terére. Akárhová tekintünk, csak arról győződünk meg, „hogy javítást óhajtó s arra törekedő vágyás nálunk is már minden rendek közt sok és sokban van“. S bizonyos jogokra az ember mindig meg van érve, ilyenek: „hogy senki más önkényétől ne függjön, hogy a törvény előtt mindenki egyenlő legyen, hogy iparkodása után boldogúlhasson, hogy vagyont bírasson s annak birtokával bátorságban s bizonyosságban éljen“.

A fentiekben számoltam be a Balítéletek tartalmával, mely csak vázlatos képe a könyvnek, mert — mint már mondtam is — tele van ez magvas, tartalmas gondolatokkal s ezek a gondolatok sokszor talán a kompozíció rovására is terjengőleg, vissza-visszatérőleg sorakoznak egymás mellé. Az egész munkán egy ragyogó éles vonal húzódik át, ha időnként imitt-amott el is veszjtük azt szemeink elől pillanatra, ez pedig: a jobbágység helyzetének enyhítése, rendezése.

A könyvben még egyéb közleményeket is találunk. A már érintett Értesítő című a munka megjelenésének akadályait ismerteti s kifakad a titokban táplált gyanúk miatt, fölkérván a kormányt, hogy lépjen fel az ellene támasztható vádakkal, idéztesse törvénybe, hogy védekezhessen, mert valóban „kemény büntetést érdemel, ki törvényes királya, hazája törvényei s a közcsendesség ellen“ támad. Különbséget kíván tenni kormány-

zat s az uralkodó személye közt, midőn bírál, midőn hazája törvényeinek oltalmára kél. Az igazgatókat nyomja a felelősség. Félreismerhetetlen szavakkal ismeri el, hogy csak úgy boldogúlhat az ország, ha nemzet és fejedelem kölcsönösen egyet-értenek, hiszi és vallja, hogy mostani uralkodóházunktól nem lehet elválnunk s nem is történhetnék valami gyászosabb, mintha valami belső vagy külső körülmény a haza keblébe az ellenségesség pokol-gyújtotta fáklyáját vetné. „Azért — úgymond lelkesülten — nemcsak hazám, hanem királyom személye s háza oltalmára s a törvényes csöndesség fenntartására kész vagyok véremet áldozni,“ a mit a katonafogdosás ellen írt levelében is hirdet. — Az idő szelleme s a helyzetünk kívánta újításokat szükségeseknek tartja; de törvényes úton keresztül-víve s az újat ősi alkotmányunk felséges alapjaira építve.

Jellemző az időkre, hogy a könyvet, melyből léptenyomon kisugárzanak a hasonló mondások, mégis eltiltották.

Azután a *Tekintetes Rendek!*-hez 1831. nov. 12-dikén Zsibón kelt levelét nyomatja le, panaszolván itt is, hogy megsemmisítését tervezik. Hivatkozva egy névtelen levélre, mely tudtára adja, hogy katonai erő fog jönni elfogatására s meneküljön az országból: felháborodva tiltakozik elfogatása ellen minden nyilvános feladás, vele közlött vád, annál kevésbbé pör vagy hozott ítélet nélkül.

Igy szól többek közt: sötétségben csak vétek bújkál, vétektől pedig ment szeplőtlen lelkem, mert lételemmel egybeforrott minden törekedése életemnek, hazám s királyom boldogsága volt, lesz.

Gondolataimat, szándékaimat mindig nyílt szívvel mondtam ki s írtam le. Polgári cselekvésemben sinórmértékem a törvény volt, s ennek útján megtámadtatástól bátorságban vagyok. Kerestek gáncsot, vádoltak, elhatározták, parancsolták, hogy megpereltessem, óhajtották, hogy büntetést szenvedjek, de mind e mellett is nyolcz hónap tölt el s törvény útján peremet, minden ellenséges törekedés mellett is, még meg sem kezdhették. Hódítók ezeket fűzhetnek rablánczra; de nem a gondolat szabad repülését. Békót nem ismerő szülöttje ez, az emberben levő mennyei szikrának. „Éljen törvényes fejedelmem oly sokáig s a végre, hogy hazám minden sebeit meg-orvosolhassa; éljen a nemzet s legyen mindig méltó, hogy szabad legyen!“

Bajai, szenvedései, üldöztetései közt a keservek nehéz felhőiből minduntalan kilobban fénye annak a hódolatnak, annak az önfeláldozó hűségnek, melyet a király iránt érez, magyarságának az alkotmányhoz való ragaszkodása mellett e szintén kiötlő, jellemző ösvonása.

Mint Széchenyi írja: „sem Wesselényiben, sem bennem nem lappangott dynastiánk ellen, de legkisebb oly érzet is, melyet bár a legkajánabb indulat hűtlenségi színben állíthatna és mely miatt Wesselényinek vagy nekem, bármily távolról is takargatásra vagy napfénykerülésre lehetne okunk. Célunk túlszerénység nélkül mondva: nemes és hozzánk illő volt.“

A *Balútelek* végén Erdélynek azon időbeli helyzetét tárja föl, a sérelmeket országgyűlés, vármegyei gyűlések nem tartása miatt, a vallás ügyében, a hivatalok szabálytalan betöltése, a katonáskodásnál tapasztalt embervadászat, a székely szabad nemzetnek örökös katonai szolgálatra kényszerítése miatt, érintvén ez utóbbi pontnál a mádэфalvi esetet, sürgeti az urbarium behozatalát, az erre vonatkozó munkálatok elővételét s végül a só árának magassága miatt panaszkodik.

DR. PETRI MÓR.